

آیین زندگی

(اخلاق کاربردی)

ویراست دوم

احمد حسین شریفی

شریفی، احمدحسین، ۱۳۴۹ -

آیین زندگی (اخلاق کاربردی) / احمدحسین شریفی؛ تدوین نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها، مرکز برنامه‌ریزی و تدوین متون درسی. - قم: معارف، ۱۳۸۶.

[۲۵۶] ص. (مجموعه اخلاق؛ ۱۶)

ISBN: 964 - 531 - 065 - 2

بها: ۱۵/۰۰۰ ریال

فهرست نویسی بر اساس اطلاعات فیبا.

کتابنامه ص. ۲۴۷ - [۲۵۶]؛ همچنین به صورت زیر نویس.

۱. اخلاق اسلامی. ۲. اخلاق اجتماعی.

الف. نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها ب. عنوان.

۲۹۷/۶۱

BP ۲۴۷ / ۸ / ۴۱۹ ش

مجموعه اخلاق

۱۶

آیین زندگی (اخلاق کاربردی) ویراست دوم

مؤلف: احمدحسین شریفی

تدوین: نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها

مرکز برنامه‌ریزی و تدوین متون درسی

ناشر: دفتر نشر معارف

چاپ: یکم، بهار ۱۳۸۶ / ۱۰۰۰۰ نسخه

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: صدف

بها: ۱۵۰۰ تومان

شابک: ۲ - ۰۶۵ - ۵۳۱ - ۹۶۳

کلیه حقوق محفوظ است...

مراکز پخش

قم: ۱. خیابان شهدا، کرچه ۴۲، شماره ۳، تلفن و نمابر ۷۷۴۴۶۱۶؛

۲. خیابان شهدا، روبه روی دفتر مقام معظم رهبری تلفن ۷۷۳۵۴۵۱، نمابر ۷۷۴۲۷۵۷؛

تهران: خیابان انقلاب اسلامی، چهار راه کالج، شماره ۷۹۱، تلفن ۸۹۱۱۲۱۲، نمابر ۸۸۰۹۳۸۶

نشانی الکترونیک: E-mail: nashremaaref@yahoo.com، پایگاه اینترنت: www.nashremaaref.com

سخن مرکز

آدمی از آغاز تا پایان زندگی خویش به‌طور فطری ارزش‌های اخلاقی را درک می‌کند و به آنها گرایش دارد به همین‌رو پژوهش‌های اخلاقی همواره یکی از مهم‌ترین دغدغه‌های اندیشمندان بوده است، اما امروزه توسعه تکنولوژیک جوامع صنعتی و پیچیده‌تر شدن روابط انسانی و نیز ظهور بحران‌های اخلاقی در اینگونه جوامع، تحقیق و پژوهش را در ابعاد مختلف اخلاق، بیش از پیش ضرورت بخشیده است.

اخلاق کاربردی^۱ نام رشته‌ای نوپا در مجامع علمی غرب است که محدوده فعالیت خود را حوزه‌های خاصی از زندگی فردی و اجتماعی انسان قرار داده و با تطبیق استدلال‌ها، اصول و ارزش‌ها، در حوزه رفتارهای اخلاقی، به ارزش‌گذاری آنها می‌پردازد. در متون اخلاقی اندیشمندان مسلمان نیز رگه‌های عمیقی از این رشته علمی یافت می‌شود، و امید است جایگاه شایسته‌ای در مراکز علمی کشورمان پیدا کند. «آیین زندگی» که از عناوین نوظهور در دروس معارف اسلامی می‌باشد نیز به همین منظور پیش‌بینی شده است.

ویراست اول کتاب پیش رو که بر اساس سرفصل‌های این درس و به هدف تأمین متن درسی به قلم محقق ارجمند جناب آقای احمدحسین شریفی نگارش یافته، در نه فصل به مهم‌ترین مسائل و موضوعات اخلاق کاربردی در حیطه زندگی دانشجویی و اجتماعی پرداخته است. نویسنده پس از

1. Applied Ethics.

بیان مطالب سودمندی در باب معنانشناسی و جایگاه اخلاق کاربردی، مباحثی همچون، اخلاق سیاست و اخلاق گفتگو را مطرح نموده و با بهره‌گیری از روش‌های مفید و مؤثر در تدوین متون آموزشی، کاری نو و شایسته ارائه کرده است.

اکنون ویراست دوم این کتاب پس از ارزیابی ویراست اول و جمع‌بندی نقطه‌نظرهای دانشجویان، استادان دروسی معارف، کارشناسان، برخی از شخصیت‌های علمی و دانشگاهی و همچنین با توجه به نتایج جلسه نقد کتاب که با حضور استادان معارف اسلامی، متخصصین مربوط و مؤلف کتاب برگزار شد، به جامعه دانشگاهی و کلیه علاقه‌مندان ارائه می‌گردد. مؤلف محترم در این ویراست ضمن اضافه نمودن مقدمه‌ای نسبتاً مفصل برای آشنایی هر چه بیشتر اساتید با نحوه تدریس این کتاب، سعی نموده تا کاستی‌های ویراست اول را جبران نماید.

گروه اخلاق مرکز برنامه‌ریزی و تدوین متون درسی، ضمن تقدیر از تلاش محققان نویسنده محترم، از همه عزیزانی که در مراحل مختلف آماده‌سازی و چاپ این اثر ما را یاری رسانده‌اند، سپاسگزاری نموده، امیدوار است که با پیشنهادها و انتقادهای جامعه علمی، استادان محترم معارف اسلامی و دانشجویان عزیز، پژوهش‌های جدیدتر و کامل‌تری در این حوزه ارائه نماید.

نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاهها

مرکز برنامه‌ریزی و تدوین متون درسی

گروه اخلاق اسلامی

فهرست

.....	۵	سخن مرکز
.....	۱۷	قدردانی و سیاس

مقدمه: معنانشناسی اخلاق و علم اخلاق

.....	۲۵	۱. معنانشناسی اخلاق و علم اخلاق
.....	۲۶	۲. انواع پژوهش های اخلاقی
.....	۲۶	۱-۲. اخلاق توصیفی
.....	۲۷	۲-۲. اخلاق هنجاری
.....	۲۷	۳-۲. فرا اخلاق
.....	۲۸	۳. اخلاق کاربردی
.....	۲۹	۱-۳. اهمیت و جایگاه اخلاق کاربردی
.....	۳۱	۲-۳. تاریخچه اخلاق کاربردی

فصل اول: اخلاق دانش اندوزی

.....	۳۵	۱. اهمیت و ضرورت
-------	----	------------------

۳۷	۲. دانش‌اندوزی و پارسایی
۳۹	۳. موانع دستیابی به علم حقیقی
۳۹	۳-۱. پیروی از حدس و گمان
۴۰	۳-۲. تقلید کورکورانه
۴۱	۳-۳. شتاب‌زدگی
۴۲	۳-۴. تمایلات نفسانی
۴۳	۴. آداب اخلاقی آموختن
۴۴	۴-۱. انگیزه الهی (اخلاص)
۴۷	بررسی مقایسه‌ای
۴۷	۴-۲. انتخاب استاد شایسته
۴۸	نکته‌ای توضیحی
۴۹	۴-۳. رعایت اولویت‌ها
۵۰	بررسی مصداقی
۵۱	۴-۴. خوب گوش دادن
۵۱	۴-۵. پرسش و پرسشگری
۵۴	۴-۶. ضبط و نگارش مطالب
۵۵	۴-۷. تواضع در برابر استاد
۵۶	۵. خودشناسی
۵۸	مطالعه‌ای بنیادین
۵۹	پرسش
۵۹	برای پژوهش
۶۰	برای مطالعه بیشتر

فصل دوم: اخلاق پژوهش

۶۳	۱. اهمیت و جایگاه
----	-------------------

۶۴	۲. فضایل اخلاقی در پژوهش
۶۴	۲-۱. تصحیح انگیزه و نیت
۶۵	۲-۲. توجه به نقش پیش فرض های ارزشی
۶۶	۲-۳. آشنایی با پیشینه پژوهش
۶۶	۲-۴. گزینش مسئله
۶۷	۲-۵. شهامت در پژوهش
۶۸	نمونه ای اسف انگیز
۶۸	۲-۶. امانت داری
۶۹	۲-۷. حقیقت جویی در پژوهش
۷۰	۲-۸. نشاط در تحقیق
۷۱	۲-۹. پژوهش گروهی
۷۲	۳. آسیب شناسی اخلاقی پژوهش
۷۲	۳-۱. شهرت زدگی
۷۲	نمونه ای از پیامد سوء شهرت زدگی
۷۳	۳-۲. شتاب زدگی
۷۳	۳-۳. دخالت دادن خواسته های شخصی
۷۴	۳-۴. انتحال
۷۷	پرشش
۷۷	برای مطالعه بیشتر

فصل سوم: اخلاق نقد

۸۱	۱. اهمیت و جایگاه
۸۳	۲. معنا شناسی نقد
۸۵	۳. ضرورت نقد
۸۷	۴. شرایط اخلاقی نقد

۸۷	۱-۴. فهم سخن و تبحر در موضوع
۸۸	داستانی آموزنده
۸۸	۲-۴. کنار نهادن حب و بغض
۸۹	۳-۴. پرهیز از نقد متقابل
۹۰	۴-۴. نقد انگیزه به جای انگیزه: به گفته بنگر نه به گوینده
۹۰	۵-۴. تفکیک اندیشه و رفتار از فرد
۹۱	۶-۴. لزوم بردباری و نقدپذیری
۹۲	۷-۴. پرهیز از برچسب زدن
۹۳	۸-۴. آغاز کردن از خود
۹۵	پرسش
۹۵	برای پژوهش
۹۵	برای مطالعه بیشتر

فصل چهارم: اخلاق معیشت

۹۹	۱. اهمیت و جایگاه
۱۰۲	۲. کار در سیره اولیای دین
۱۰۳	۳. نقش نیت در ارزشمندی کار
۱۰۴	۴. رابطه اخلاق و معیشت
۱۰۶	۵. نقش کار در تربیت و بهداشت روانی
۱۰۷	۶. کار و احساس شخصیت
۱۰۸	داستانی آموزنده
۱۰۹	بررسی مصداقی
۱۱۰	بررسی مقایسه‌ای
۱۱۱	پرسش
۱۱۱	برای پژوهش

فصل پنجم: اخلاق معاشرت

۱۱۵	۱. اهمیت و جایگاه
۱۱۹	۲. انواع معاشرت
۱۱۹	۲-۱. معاشرت‌های انسانی
۱۱۹	۲-۲. معاشرت‌های آیینی
۱۱۹	۲-۳. معاشرت‌های شهروندی
۱۲۰	۲-۴. معاشرت‌های دوستانه
۱۲۰	۲-۵. معاشرت‌های خانوادگی
۱۲۱	۳. معیار معاشرت
۱۲۲	بررسی مقایسه‌ای
۱۲۴	۴. اهتمام به امور مردم
۱۲۵	بررسی مصداقی
۱۲۸	۵. اصلاح میان مردم
۱۲۹	۶. نظارت اجتماعی: امر به معروف و نهی از منکر
۱۳۲	۶-۱. وظیفه‌ای عمومی
۱۳۳	۶-۲. شرایط امر به معروف و نهی از منکر
۱۳۳	داستانی عبرت‌آموز
۱۳۵	قضاوتی اخلاقی
۱۳۶	۶-۳. مراتب امر به معروف و نهی از منکر
۱۳۷	۶-۴. راه‌های اجرای امر به معروف و نهی از منکر
۱۳۸	نمونه‌ای عملی
۱۳۹	۷. آسیب‌شناسی معاشرت با دیگران
۱۳۹	۷-۱. دخالت در امور خصوصی
۱۴۰	۷-۲. شایعه پراکنی
۱۴۰	داستانی آموزنده

۱۴۱	۷-۳. سوءاستفاده از دیگران
۱۴۲	نقد مکتب سودگرایی بنتام
۱۴۳	۸. دوستی و دوست‌یابی
۱۴۶	۸-۱. ویژگی‌های دوست
۱۴۷	۸-۲. اعتدال در دوستی
۱۴۸	۸-۳. با که دوستی نورزیم؟
۱۵۰	پرسش
۱۵۰	برای پژوهش بیشتر
۱۵۱	برای مطالعه بیشتر

فصل ششم: اخلاق جنسی

۱۵۵	۱. جایگاه و اهمیت
۱۵۶	۲. بیان دیدگاه‌ها
۱۵۶	۲-۱. دیدگاه تفریطی
۱۵۹	۲-۲. دیدگاه افراطی
۱۶۱	استدلال نخست
۱۶۲	استدلال دوم
۱۶۳	استدلال سوم
۱۶۴	۲-۳. دیدگاه معتدل
۱۶۹	نقد نسبیت‌گرایی جنسی
۱۶۹	۳. عوامل شهوت‌پرستی و شهوترانی
۱۷۱	در جستجوی راهکاری عملی
۱۷۱	۴. اهمیت ازدواج در اسلام
۱۷۳	۴-۱. ارزش واسطه ازدواج شدن

۱۷۴	۲-۴. شرایط همسر خوب.
۱۷۵	الف) اصالت خانوادگی
۱۷۶	ب) تقوا و تدین
۱۷۷	ج) اخلاق نیک
۱۷۷	نمونه‌ای درس آموز.
۱۷۸	۵. فضایل اخلاقی مربوط به امور جنسی
۱۷۸	۵-۱. عفت و پاکدامنی
۱۷۹	الگوی عملی
۱۸۱	نقد مکتب لذت‌گرایی
۱۸۴	۵-۲. غیرت
۱۸۷	۵-۳. حجاب و ترک خودآرایی در انظار عمومی
۱۸۹	پرورش
۱۸۹	برای پژوهش
۱۹۲	برای مطالعه بیشتر

فصل هفتم: اخلاق سیاست

۱۹۵	۱. جایگاه و اهمیت.
۱۹۶	۲. بیان دیدگاه‌ها.
۱۹۶	۲-۱. نظریه جدایی اخلاق از سیاست.
۱۹۸	بررسی مقایسه‌ای
۱۹۹	نقد و بررسی
۲۰۱	۲-۲. نظریه اصالت سیاست و تبعیت اخلاق از سیاست.
۲۰۱	نقد و بررسی
۲۰۳	۲-۳. نظریه اصالت اخلاق و تبعیت سیاست از اخلاق.

۳. وظایف اخلاقی مردم در انتخاب مسئولان..... ۲۰۴
- ۱-۳. رعایت تناسب میان فرد و مسئولیت مورد نظر..... ۲۰۴
- ۲-۳. توجه به سوابق کاری (تجربه)..... ۲۰۵
- ۳-۳. توجه به اصالت خانوادگی..... ۲۰۵
- ۴-۳. توجه به سوابق دینی و اخلاقی..... ۲۰۶
- ۵-۳. خودداری از انتخاب نالایقان..... ۲۰۸
- ۶-۳. مشورت و رایزنی..... ۲۰۸
۴. وظایف اخلاقی حاکمان در برابر مردم..... ۲۰۹
- ۱-۴. محبت و مدارا..... ۲۰۹
- الگوی عملی..... ۲۱۱
- ۲-۴. برخورد صادقانه با مردم..... ۲۱۲
- ۳-۴. فاصله نگرفتن از مردم..... ۲۱۳
- ۴-۴. رعایت عدالت..... ۲۱۴
- ۵-۴. ساده زیستی..... ۲۱۵
- ۶-۴. آموزش‌های دینی..... ۲۱۶
۵. وظایف اخلاقی مردم در برابر حاکمان..... ۲۱۷
- ۱-۵. همراهی..... ۲۱۷
- ۲-۵. امر به معروف و نهی از منکر..... ۲۱۸
۶. لغزشگاه‌های اخلاقی مدیران..... ۲۱۹
- ۱-۶. ریاست طلبی..... ۲۱۹
- ۲-۶. تکبر..... ۲۲۰
- ۳-۶. خودرایی و استبداد در تصمیم‌گیری..... ۲۲۱
- پرسش..... ۲۲۴
- برای پژوهش..... ۲۲۴
- برای مطالعه بیشتر..... ۲۲۵

فصل هفتم: اخلاق سیاست

۱. اهمیت مناظره و گفتگو.....	۲۲۹
۲. هدف گفتگو و مناظره علمی.....	۲۳۱
۱-۲. انگیزه‌های مثبت.....	۲۳۱
الف) حق خواهی.....	۲۳۱
ب) روشنگری.....	۲۳۱
۲-۲. انگیزه‌های منفی.....	۲۳۲
۳. آداب اخلاقی مناظره.....	۲۳۲
۱-۳. تأکید بر نکات مشترک.....	۲۳۲
مطالعه‌ای نقادانه.....	۲۳۳
۲-۳. فهم موضوع.....	۲۳۳
بررسی تطبیقی.....	۲۳۵
۳-۳. صراحت.....	۲۳۵
۳-۴. توجه به گفته و نه گوینده.....	۲۳۶
۳-۵. استدلال طلبی و حق محوری.....	۲۳۷
۳-۶. ملایمت.....	۲۳۸
۴. آفات اخلاقی مناظره.....	۲۳۹
۱-۴. شخصیت‌زدگی.....	۲۳۹
۲-۴. مراد یا جدالگری.....	۲۴۱
پرسش.....	۲۴۴
برای مطالعه بیشتر.....	۲۴۴
کتابنامه.....	۲۴۷
منابع انگلیسی.....	۲۵۶

قدردانی و سپاس

خدای بزرگ را بسیار سپاسگزارم که توفیق ویژه‌اش را نصیب این بنده ساخت تا به‌رغم بضاعت ناچیز، درسنامه‌آیین زندگی (اخلاق کاربردی) را به یکی از بهترین و عزیزترین اقشار این جامعه، یعنی دانشجویان، تقدیم کنم. امیدوارم لطف حق بیش از پیش شامل این قلم شده و با عنایت خاص خود، ضعف‌ها و کمبودهای معنوی و عملی نویسنده را در تأثیرگذاری نوشته‌اش دخالت ندهد.

همچنین بر خودم لازم می‌دانم از همه عزیزانی که در به انجام رسیدن این اثر مرایاری رساندند صمیمانه سپاسگزاری کرده، از خدای کریم پاداشی درخور کرم خویش برای آنان مسئلت نمایم. به‌ویژه از رییس محترم مرکز برنامه‌ریزی و تدوین متون درسی، جناب حجت‌الاسلام و المسلمین دکتر ابراهیم کلاتنری، که نه تنها با تشویق‌ها و پیگیری‌های متواضعانه و دلسوزانه خود این بنده را بر انجام این کار مصمم‌تر کردند، بلکه پس از پایان کار نیز با مطالعه دقیق این درسنامه، نکات دقیقی را یادآور شدند و این قلم را مرهون هدایت‌های علمی خود ساختند. همچنین از دوست عزیز و بزرگوارم، جناب حجت‌الاسلام علی پاکپور، مدیر گروه اخلاق اسلامی مرکز که از هیچ کوششی در تحقق این کار دریغ نکردند، صمیمانه سپاسگزارم. به یقین اگر مساعدت‌ها و پیگیری‌های مداوم این بزرگوار نبود، این اثر هرگز نمی‌توانست در این قالب عرضه گردد. توفیق روزافزون این عزیز را از خدای سبحان مسئلت دارم. از استادان و محققان بزرگواری چون استاد محمود فتحعلی،

دکتر سیدحسن اسلامی و حجت‌الاسلام محمدتقی اسلامی نیز که با مطالعه این اثر و تذکر زکاتی بسیار سودمند بر غنای آن افزودند تشکر خالصانه دارم. همچنین از برادر عزیزم، جناب آقای محمد شریفی، که زحمت ویراستاری این مجموعه را بر عهده داشتند، صمیمانه تشکر می‌کنم.

به رغم این همه، به صراحت می‌گویم که این اثر اولاً، به دلیل بضاعت علمی و اخلاقی اندک نویسنده آن و ثانیاً، به دلیل گستردگی موضوعات آن و ثالثاً، به دلیل ابتکاری بودن آن، کمبودها و ضعف‌های فراوانی دارد که با یاری خداوند و با راهنمایی‌ها و هدایت‌های استادان و دانشجویان عزیز در نوبت‌های بعدی برطرف خواهد شد.

احمدحسین شریفی

قم - تابستان ۱۳۸۴

سخنی با استادان و دانشجویان عزیز

۱. کتاب اخلاق کاربردی در نخستین ویراست خود که در سال گذشته ۱۳۸۴ به چاپ رسید، توانست جایگاهی مناسب در میان استادان بزرگوار و دانشجویان عزیز پیدا کند؛ به گونه‌ای که در یک سال گذشته، بارها تجدید چاپ شد. در عین حال، خالی از اشکال نبود. استادان و دانشجویان عزیز نیز صاحب این قلم را مورد لطف قرار داده و دیدگاه‌های اصلاحی و انتقادی خود را به صورت کتبی و شفاهی به این بنده هدیه دادند. من نیز کوشیدم تا در ویراست دوم کتاب که هم اکنون پیش روی شماست، در اندازه‌ی توان خویش به جبران کمبودهای آن بپردازم. در ویراست دوم، بسیاری از اغلاط تایپی برطرف شد؛ برخی از فعالیت‌های تکمیلی و جنبی کم‌فایده و نامناسب حذف شد و فعالیت‌ها و کادرهای دقیق‌تر و عمیق‌تری جایگزین آنها گردید؛ تغییراتی جدی در طراحی پرسش‌های پایانی انجام گرفت؛ برخی مطالب تکراری و غیرضرور حذف و پاره‌ای مطالب ضروری افزوده شد و بسیاری از اشعاری که در ویراست نخست، منبع آنها ذکر نشده بود، اصلاح شد. مناسب است که در همین‌جا از همه‌ی عزیزانی که به‌صورت مکتوب و یا با شرکت در جلسات نقد، دیدگاه‌های اصلاحی و انتقادی خود را مطرح کردند صمیمانه سپاسگزاری کنم. همچنین از برادر عزیز جناب آقای رضا مصطفوی که زحمت ویراستاری ویراست دوم این اثر را پذیرفتند تشکر می‌کنم.

۲. فصل‌های این کتاب به گونه‌ای طراحی شده‌اند که از نظر محتوایی به یکدیگر وابسته نیستند. به همین دلیل تقدیم و تأخیر آنها هیچ مشکلی را ایجاد نمی‌کند. از این جهت دست استادان عزیز

کاملاً باز است که به هر گونه‌ای که تشخیص می‌دهند مباحث را مطرح کنند. برای نمونه، ممکن است در فضای انتخابات و مسائل حاد سیاسی، تشخیص استاد این باشد که در جلسات نخستین به بحث اخلاق سیاست بپردازد و یا در شرایط دیگری تشخیص این باشد که نخست اخلاق نقد و مناظره و امثال آن را مطرح سازد. از این جهت، کتاب کاملاً انعطاف‌پذیر است.

۳. این کتاب بر اساس شیوه‌های نوین تدوین کتب درسی نگارش یافته است. به این صورت که در ابتدای هر فصل، اهداف کلی آن فصل بیان شده و در پایان هر فصل، اولاً پرسش‌هایی متناسب با مطالب مطرح شده استخراج گردیده است؛ ثانیاً، برای مطالعه بیشتر، متناسب با موضوع خوانده شده، و برای تعمیق دامنه مطالعات و آشنایی با نگاه‌های دیگر، منابعی ذکر شده است؛ ثالثاً، مطالب یا موضوعاتی برای پژوهش بیشتر معرفی شده است. استادان عزیز می‌توانند به عنوان تحقیقات کلاس. از دانشجویان بخواهند که در آن موضوعات به تحقیق و مطالعه پرداخته و حاصل تحقیقات خود را در کلاس برای دیگران ارائه دهند. این کار، نقش مهمی در کاربردی و تحقیقی کردن موضوع دارد. مهم‌تر از موارد مطرح شده اینکه در ضمن مباحث، مطالبی را در داخل کادر مطرح کرده‌ایم که این کادرها از تنوع بسیاری برخوردارند. برخی از آنها توضیحی‌اند؛ به این معنا که مطلبی در داخل متن آمده است اما به جهاتی احساس کرده‌ایم که نیاز به توضیح بیشتر دارد و چون ذکر آن توضیحات در متن، ممکن بود در سیر منطقی مباحث خلل ایجاد کند و یا موجب خستگی برخی افراد گردد، آنها را در داخل کادر ذکر کردیم. این دسته از کادرها، نیاز به تدریس ندارد و برای مطالعه دانشجویان است. برخی دیگر از کادرها به صورت بررسی مصداقی و تطبیقی هستند؛ به این صورت که نخست معیار کلی در متن ارائه شده و سپس در داخل کادر، موردی خاص را ذکر کرده و گفته‌ایم که معیاری را که خوانده‌اید، در آن مورد خاص تطبیق کرده و وظیفه اخلاقی خود را تشخیص دهید. تدریس این کادرها و تعمق در باره آنها را به همه استادان عزیز توصیه می‌کنم. دسته سومی از کادرها طراحی شده‌اند که با عنوان بررسی مقایسه‌ای آمده‌اند. در این‌گونه کادرها، پس از طرح دیدگاه اخلاقی اسلام در حوزه خاصی، به طرح دیدگاه‌ها و نظریات مکاتب دیگر پرداخته‌ایم. در بعضی موارد نقد اجمالی آن را ذکر کرده و در مواردی نیز نقد آن را به استادان و دانشجویان عزیز واگذارده‌ایم. از نظر نویسنده، این دسته از کادرها، از اهمیت بسیاری برخوردارند. پیشنهاد می‌شود استادان عزیز در تدریس این درس، توجه ویژه‌ای به آنها مبذول دارند. این دسته از فعالیت‌ها، نه تنها دانشجویان را با مطالعه انتقادی

مکاتب اخلاقی دیگر آشنا می‌سازد که قدرت استدلال اخلاقی آنان را نیز تقویت می‌کند.

۴. با توجه به نکته پیش‌گفته، دانسته می‌شود این کتاب به گونه‌ای طراحی شده است که از جهت قابلیت تدریس در دو واحد درسی نیز از انعطاف برخوردار باشد؛ به این صورت که کشش تدریس در بیشتر از دو واحد درسی را نیز دارد. بنابراین، تدریس همه یا بخشی از فصول آن، به سلیقه و خواست استادان و سطح علمی دانشجویان وابسته است.

۵. با توجه به تنوع دانشجویان و تنوع سلیق دانشجویان و استادان، نویسنده کوشیده است کتاب حاضر را تا جایی که ممکن است به گونه‌ای طراحی کند که پاسخگوی سلیق گوناگون و سطوح علمی مختلف باشد. به همین دلیل، کتاب اخلاق کاربردی به صورت سهل و ممتنع نگارش یافته است. ظاهر کتاب ساده و روان است، به گونه‌ای که حتی ممکن است برخی از دانشجویان برای فهم آن نیاز به استاد نداشته باشند؛ اما کتاب دارای پیچیدگی‌های خاصی است و برای دستیابی به اهداف اصلی آموزشی و تربیتی تدوین آن، دانشجو نیازمند استاد و حضور در کلاس است. در غیر این صورت، تنها به فهمی سطحی از آن دست خواهد یافت.

استادان عزیز با توجه به توانمندی‌های علمی دانشجویان خود و با ملاحظه انتظارات آنان می‌توانند به گونه‌های مختلفی از مطالب کتاب بهره‌گیری کنند. برای نمونه، اگر دانشجویان طالب مباحث کاملاً استدلالی و عقلی و مقایسه‌ای باشند و بخواهند دیدگاه‌های اخلاقی اسلام را در مقایسه با سایر مکاتب رایج و مطرح اخلاقی فراگیرند، در این کتاب، این امکان برای آنان و برای استادان فراهم شده است. همان‌گونه که پیش‌تر اشاره کردم، در اغلب فصول این کتاب کوشیده‌ام در ضمن فعالیت‌های تکمیلی و با طراحی کادرهایی با عنوان بررسی‌های مقایسه‌ای و تطبیقی و یا نقد و بررسی مکاتب و نظریات دیگر، به این نیاز پاسخ دهم و دانشجویان را با مکاتب دیگر نیز آشنا ساخته و آنان را به مقایسه تحقیقی مکتب اخلاقی اسلام با سایر مکاتب تشویق کنم.

استادانی که مایل به طرح مباحث استدلالی و فلسفی هستند، می‌توانند پس از ارائه توضیحاتی کلی و اجمالی درباره متن درس و یا واگذاری مطالعه متن درس به خود دانشجویان، در هر جلسه یکی از مطالب داخل کادرها را محور بحث خود قرار دهند، و با اخذ دیدگاه دانشجویان و تشویق آنان به مطالعه منابع معرفی شده در پاورقی کتاب، به راهنمایی دانشجویان در چگونگی فهم اندیشه اخلاقی اسلام و نقد اندیشه‌های رقیب بپردازند. با وجود این، اگر دانشجویان صرفاً خواستار آشنایی با

دیدگاه اصیل اسلامی در باره موضوعات مطرح شده باشند، استادان نیز می‌توانند به اصل متن بسنده کرده و از ورود به مباحث داخل کادر و مطالعات مقایسه‌ای و تطبیقی بپرهیزند؛ هر چند توصیه اینجانب به استادان عزیز این است که دست‌کم در برخی موارد با طرح دیدگاه‌های رقیب، دانشجویان را به تفکر و تدبیر تشویق کنند و بدین وسیله موجبات تقویت قدرت استدلال اخلاقی آنان را فراهم سازند؛ زیرا اگر بتوانیم استدلال اخلاقی فراگیران خود را تقویت کنیم و آنان را به تفکر و تأمل در مسائل اخلاقی عادت دهیم، به مراتب سودمندتر از آن است که فهرستی بلند از فضایل و رذایل اخلاقی را به آنان معرفی کنیم. تقویت قدرت استدلال اخلاقی به مثابه ارائه فن ماهیگیری به فراگیران است و ارائه توصیفی فضایل و رذایل به منزله ارائه ماهی صید شده به آنان. روشن است استاد موفق کسی است که بتواند در فرصت اندکی که در اختیار دارد، استدلال اخلاقی دانشجویان را تقویت کرده و تور ماهیگیری به‌دست آنان دهد و نه ماهی آماده.

۶. باز هم مشتاقانه و بی‌صبرانه منتظر دیدگاه‌های انتقادی و اصلاحی استادان گرانمایه و دانشجویان عزیز خواهیم بود.

پیشاپیش از همه عزیزانی که با طرح دیدگاه‌های خود موجب اصلاح کاستی‌های این اثر می‌شوند، صمیمانه سپاسگزارم. از خدای بزرگ می‌خواهم که همه ما را در فهم و گسترش معارف الهی و عمل به آنها یاری رساند.

احمد حسین شریفی

قم - تابستان ۱۳۸۵